

EDITORIAL

Batuan ang pabaya kag korap nga rehimen US-Marcos sa tunga sang El Niño

Nagapangdalasa subong sa dako nga bahin sang pungsod ang tig-ilinit nga epekto sang phenomenon nga pangklima nga El Niño. Nagsugod ini sadto png tunga-tunga sang nagligad tuig, kag ginalauman nga magadugay tubtob Mayo ukon Hunyo subong nga tuig. Ginalauman nga magalab-ot sa 65 ka prubinsya ang maga-agum sang tig-ilinit kag magatuga sang lapnagon nga halit sa palangabuhian sang masa sa kabukiran.

Sa katapusan pa lang sang Pebrero, nabalita nga naglab-ot na sa ₱941.7 milyon ang kantidad sang naguba nga pananom tuga sang kahalitan sa halos 15,000 ektarya nga duta pang-agrikultura. Sa mga pagtuon, ginabulubanta nga magalab-ot sa masobra 250,000 ektarya nga duta pang-agrikultura ang mahalitan. Ginatos ka linibo nga mangunguma ang nagakahangawa nga malubong sang mas madalom sa utang sa mga komersyante-usurero, mahagmak sa ilabi pa nga kapigaduhon kag gutom.

Pinakabaskog nga halit dala sang tig-ilinit sa masang mangunguma nga wala sang kaugalingon nga

duta, wala sang bastante nga pondong pamuhunan, nakasalig sa ulan kag layo sa irigasyon. Ginatos ka libo man ka mamumugon sa uma ang nagakawad-an sang palangabuhian ukon palangitan-an. Bunga sang tig-ilinit, nagdilaab ang mga sunog sa mga bukid, nga nagbutang sa peligro sa kabuhi kag palangabuhian ilabi na sang masang minorya.

Nagalala nga nagalala ang tig-ilinit nga epekto sang El Niño tungod sa pagkaguba sang kinaiyahan, ilabi na sang pagkakalbo sang kagulangan tuga sang malawig nga panahon sang pagpangtroso, pagmina kag pagtukod sang mga dam kag iban pa nga imprastraktura nga

nag-guba sa mga *watershed* kag ginakuhaan sang tubig. Nagapanguna nga may sala sa mga ini ang dalagko nga dumuluong nga kumpanya kag burgesya kumprador. Sa pihak sang grabe nga halit nga gintuga sang mga ini, padayon nga ginapaburan sang rehimen Marcos ang agresibo nga pagsulod sang mapanghalit nga kumpanya nga ini sa kabukiran.

Masobra isa ka tuig na nga ginalauman ang pagluntad sang El Niño sa Pilipinas subong nga tuig, apang wala sang ginadihon nga kongkreto nga plano ang rehimen Marcos agud buligan ang mga mangunguma nga mahalitan ang palangabuhian. Bisan madugay na nga nahibal-an ang mangin epekto sang tig-ilinit, indi temprano nga naghatag sang panugyan, ayuda pampinansya ukon alternatibo nga mga tanom, kag ginpabay-an ang masang mangunguma nga ma-igo kag maperdi tungod sa nagkaging nga mga pananom.

Malala pa, ginagamit subong ni Marcos ang El Niño para magtigana sang dalagko nga pondo para makaganar sang kikkab sa mga proyektong pang-imprastraktura pareho sang mga "solar-powered" nga irigasyon nga, kung sumahon, ulihi na nga gintukod kag wala na sang pulos sa tunga sang tig-ilinit kag pagkahubas na sang tubig sa madamo nga lugar. Ulihi na man, kasubong nga pasikat na lang sa midya kag wala sang mapuslanon nga epekto sa

produksyon kag kabuhi sang masang mangunguma ang mga plano nga *cloud seeding*, pagpanagtag sang mga traktora, kag gamay nga pondo para sa seguro ukon *insurance* sa mga naguba nga pananom.

Sa pihak sang ginalauman nga paghagmak sang produksyon tuga sang tig-ilinit, ilabi na sang humay, wala sang ginhimo ang rehimen US-Marcos para sigurohon ang suplay sang pagkaon, kundi ang ilabi pa nga buksan ang pwertahan sang pung-sod para sa pagpasulod sang bugas, pati na ang sibuyas, ahos, kag iban pa nga mga produktong pang-agrikultura. Ilabi pa nga nagsumpit ang presyo sang bugas sini nga Pebrero kag ginalauman nga padayon pa nga magataas.

Para atubangon ang grabe nga epekto sang tig-ilinit tuga sang El Niño, kinahanglan magpaninguha ang Partido kag mga rebolusyonaryong pwersa nga isahon kag mada-muan nga pahulagon ang masang mangunguma agud pangapinan ang ila kaayuhan, palangabuhian kag mga kinamatarung pang-ekonomya kag pangkatilingban. Dapat pada-muon kag pabaskugon ang mga hug-pong sang mangunguma agud bug-kuson ang ila nga kusog nga ipakig-bato ang hinanali nga mga tikang

nga magahatag-bulig sa panahon sang El Niño.

Dapat malaparan nga pahulagon ang masang mangunguma para idu-so ang kinahanglanon nga mga ti-kang para sa hinanali nga ligwa sa ila, kabahin ang mga pagpanagtag sang kinahanglanon nga pondo pang-ayuda ukon suporta sa pana-hon sang kapi-ot, pagpadugay kag kanselasyon sa pagbayad utang, indi pagbayad sa arkila sa duta, kag pagpatuman sang mga hinanali nga solusyon para solbaron ang proble-ma sa tubig. Dapat ululupod sila nga maghulag para batuan ang mga mi-nahan kag iban pa nga plantasyon nga nagaguba sa kinaiyahan.

Dapat man sila nga isahon agud buhion ang ispiritu sang pagbinuli-gay sang masang mangunguma ilabi na sa atubang sang katalagman tuga sang tig-ilinit. Paagi sa ila nga mga organisasyon, mahimo nga planohan ang malaparan nga paghulag agud bululigan ang pagkay-o sang sistema sang irigasyon sa tagsa nila ka lu-gar, kag bahinon (sa baylo nga aga-wan) sa mapa-ilig nga tubig sa ila mga uma.

Dapat kolektibo nga sukton sang masang mangunguma ang rehimen US-Marcos sa sobra sini nga pagpa-baya, korapsyon kag mga pabug-at

nga tikang nga nagapalala sa ila nga kahimtangan. Tanan nga ini ang na-gapadilaab sa kaakig sang masang mangunguma kag nagatulod sa ila sa banas sang protesta kag pagba-to.

Sa tunga sang tig-ilinit, ang mga yunit sang Bagong Hukbong Bayan ang gintahasan sang Partido nga aktibo nga maghulag para buligan ang masang mangunguma nga ma-katibawas sa ginapangatubang nga kahalitan. Dugang sa pag-agubay sa pagtukod sang ila hugpong, direkta nga nagabulig ang mga yunit sang BHB sa produksyon, pagkutkot sang bubon, paghimo sang irigasyon, kag iban pa nga mga tikang pabor sa kaayuhan sang masang mangungu-ma.

Ilabi nga nagapagut ang ma-sang mangunguma sa tunga sang tuman nga tig-ilinit, tingob-tingob nga libo ka pasistang tropa sang AFP ang wala untat nga nagalunsar sang lapnagon nga mga operasyon pagpanumpo kag armado nga mga opensiba agud puggan ang pagba-to sang mga pumuluyo. Sa tunga sang ila pag-antus, ginatos ka mil-yon piso ang ginagasto sang AFP sa pihak kag pihak, kag asud-asod nga pagpalupad sang mga *jet fighter* kag helikopter para maghulog sang bomba kag magpalupok sang kanyon sa mga uma kag bukid.

Todo opensiba subong ang gi-nalunsar sang mga batalyon sang AFP sa bilog nga pungsod, sandig sa sugo sang rehimen US-Marcos nga perdihon ang tanan nga larangan gerilya tubtob katapusan sang Mar-so. Wala ini sang dala sa masang mangunguma kundi ilabi nga pag-antus.

Ang pagpabaya, korapsyon kag mga paantus nga mga patakaran, kag pasista nga terorismo sang re-himen US-Marcos ang kasubong nagerbe nga dilaab sa kaging nga dagami sang kaakig sang banwa sa malapad nga kabukiran. Nagaluntad ang sitwasyon para magsaglab ang malaparan nga protesta sang masa nga kabos sa kabukiran, kag ilabi nga pagbaskog sang armado nga pakig-away sang BHB.

AB

 <p>Tuig LV No 5 Marso 7, 2024</p> <hr/> <p>Ang Ang Bayan ginabantala sa lenggwahe nga Pilipino, Bisaya, Iloco, Hiligaynon, Waray, Ingles kag Espanyol. Nagabaton ang Ang Bayan sang mga kontribusyon sa porma sang mga artikulo kag balita. Ginabuyok man ang mga bumalasa nga magpaabot sang mga saway kag rekomendasyon sa ikauswag sang aton pahayagan.</p>	<h2 style="text-decoration: underline;">Kaundan</h2> <p>Editorial: Batuan ang pabaya kag korap nga rehimen US-Marcos sa tunga sang El Niño 1</p> <p>Pagsulong sang rebolusyon sa Bohol 3</p> <p>Balik-EDSA para batuan ang <i>chacha</i> 4</p> <p>Mga protesta sa Bulan sang Kababainhan 4</p> <p>Pagbato sang kababainhan nga mamumugon 5</p> <p>Mga protesta 5</p> <p>Masaker sa Bohol kag pagpamomba sang AFP 6</p> <p>Sa malip-ot nga pulong 7</p> <p>Conwep, tigpangapin sang mga kapitalista 8</p> <p>Pagpaninguha nga mag-union sa Cebu 9</p> <p>Halit sang <i>offshore</i> kag <i>black sand mining</i> 10</p>
<p>Ang Ang Bayan ginabantala duha ka beses kada bulan sang Komite Sentral sang Partido Komunista ng Plipinas</p>	
<p> ang.bayan@cpp.ph</p>	

Matambok ang duta sa pagsulong sang rebolusyon sa Bohol

Nagsala ang rehimen US-Marcos sa pagpinsar nga matapos sini ang armado nga rebolusyonaryong pagbato sang masang Bol-anon sang patarasak sini nga ginmasaker ang nadakop nga lima ka Pulang hangaway sang Bagong Hukbong Bayan (BHB) kag mga kadre sang Partido sa Barangay Campagao, Bilar, Bohol sadtong Pebrero 23. Indi malikawan, dako ang nadula sa masang mangunguma sa Bohol kag pumuluyong Pilipino ang pagkamartir sang lima nga wala sang pagpangduha-duha nga nag-alagad sa ila nga interes. Amo pa man, ang ila nga kabuhi kag sakripisyo ang nagserbe nga inspirasyon sa padayon nga pagsanyog sang rebolusyonaryong paghimakas sa prubinsya.

Sugod sang ginhunol ang binhi sang rebolusyonaryong kahublagan sa Bohol sadtong dekada 1980, wala ini bisan kis-a lubos nga naperdi sang reaksyunaryo nga estado. Sa pihak sang pasulit-sulit nga deklarasyon nga "insurgency-free" na ang prubinsya, wala kasan-o man nagtahaw ang kalayo sang rebolusyon sa Bohol. Tungod nagapabilin ang pagpamigos kag pagpanghimulos, wala naperdi ang rebolusyonaryo nga pagbato sa isla.

Kahimtangan sang masang Bol-anon

Naga-antus ang mayorya sang 1.39 milyon nga pumuluyo sang isla, ilabi na ang masang mangunguma. Nagapanguna nga produkto diri ang humay kag mais, amo man ang lubi, saging, kamoteng kahoy, sab-a kag *oil palm*.

Sa kabilogan nga 482,100 ektarya nga duta sa prubinsya, 273,950 ang pang-agrikultura, kag 101,271 ang nakategorya nga kagulangan. Ginkilala ini nga "food granary" sang Central Visayas tungod sa dako nga produksyon sang pagkaon. Sa datus sadtong 2018, 26% ukon 70,117 ektarya sang dutang pang-agrikultura ang humayan. Sa mga ini, 56% lang ang may husto nga irigasyon.

Ginakahangaw-an subong sang mga mangunguma ang halit nga tuga sang El Niño sa mga humayan. Isa sa mga mangunguma nga ini si Tatay Boying, nga tuman nga nagakabalaka

sa iya talamnan tungod sa nag-igo na "dry spell" (manubo sa normal nga lebel sang ulan) sa Bohol.

"Mabudlay ang patubig tungod nagasalig lang kami sa ulan...sa iban nga lugar may irigasyon, pero pipila lang ang nagapulos, paindisanay pa," pahayag niya.

Lubha nga kabaliskaran ini sa ginapadayaw sang lokal nga gubyrno sang Bohol sadtong Nobyembre 2023 nga nagtigana sang ₱7.1 milyon para pangbulig sa mga mangunguma kag maapektuhan sang tig-ilinit. Maglwas sa ginagmay, madamo pa sang rekisito ang ginapangayo para maka-benepisyo.

Mas ilabi nga pagkapoto ang pagatugahon sang El Niño sa mga mangunguma sang Bohol. Reklamo ni Tatay Boying, sa regular nga pagtanom wala na siya nagaganar, ilabi pa siya nga nagakapigaduhan tungod kulang ang patubig.

Indi magnubo sa ₱11,000 ang kabilogan nga gasto niya sa kada siklo sang pagtanom. Nakaani siya diri sang 456 kilos ukon 12 sako sang humay, kag ibuhin diri ang 2 sako isip bayad sa agalon mayduta. Kung ibaligya magaganar siya sang ₱9,120 sa presyo nga ₱24 kada kilo sang humay. Tungod tuman ka perdi, kag tuman kamahal sang presyo sang bugas sa merkado, wala na lang ginabaligya ni Tatay Boying ang ani.

Ilabi mas dako nga katalagman sa masang Bol-anon ang nagalala kag

lapnagon nga pagpanghugakom sang duta sang pribado nga mga korporasyon kag mga agalon mayduta kasabwat ang lokal nga gubyrno. Kabahin diri ang pagpanghugakom sang Bohol Cattle Corporation (BCC), ginapanag-iyahan sang kroni sang mga Marcos, sa 622 ektarya nga duta nga ginapakigbato sang Trinidad-Talibon Integrated Farmers Association (TTIFA). Ginabalewala sang BCC ang mga dokumento nga uyat sang mga mangunguma sa kampanya nga pagpanghugakom sini sa duta nga kabahin sang kabilogan nga 1,973 duta nga ginangkon sini.

Paantus man sa mga mangunguma ang nagaluntad nga plantasyon sang *oil palm* sang Philippine Agricultural Land and Mills Development Inc (PALM Inc), ginapanag-iyahan sang kumpanya nga AGUMIL Philippines, nga himbunanay sang mga nagapamuhunan nga Pilipino kag Malaysian. Sadtong 2012, indi magnubo sa 2,500 nga mangunguma nga nagatanom sang *oil palm* ang nabangkarote tungod sa iskema sang PALM Inc nga tuman kataas sang interes sa pantang kag tuman ka nubo sang bakal sa mga prutas sini. Ginabakal lang sini sadto sa mga mangunguma sang ₱2/kilo. Sa subong, indi mapuslan sang mga mangunguma ang duta nga sadto gintamnan sang *oil palm* tungod sa kemikal nga ginagamit diri. Ginsakop sang PALM Inc ang yara sa 6,000 ektarya nga duta para sa plantasyon.

Lumos man sa kapigaduhon ang mga mangingisda sa prubinsya nga 33% sang kabilogan nga populasyon.

Sundan sa pahina 4

Balik-EDSA para batuan ang *chacha*

Gindumdom sa nagkalain-lain nga habig sang pungsod kag sa luwas ang ika-38 anibersaryo sang Pag-alsa nga EDSA paagi sa mga protesta kontra sa *charter change* ukon *chacha* sang rehimen Marcos sadtong Pebrero 25.

Yara sa 5,000 katawo nga nagtilipon sa atubang sang EDSA Shrine sa Metro Manila sa idalom sang No To Chacha Network. Sandig sa mga grupo, isa sa mga kadalag-an sang pag-alsa nga EDSA ang Konstitusyon 1987, nga nagbawal sa mga dinastiyang pulitikal, nagtalana sang mga limitasyon sa termino sang mga upisyal kag iban pa nga mga pagpasiguro nga may yara sang "check and balance" sa estado. Ini kuno ang tuyo nga bag-u-hon sang rehimen Marcos, kadungan sang pagtugot sa 100% nga pagpanag-iya sang dumuluong sa duta, mga yabi nga imprastraktura kag pasilidad sa Pilipinas.

Nagapati man ang alyansa nga dapat unahon sang Senado kag Kongreso ang mga hibubun-ot sang banwa sa dugang-sweldo, pagpanubo sang mga presyo, mas maayo nga serbisyo pangkatilingban kag madamo pa nga iban, imbes nga *chacha*. Sa gin-isa nga

pahayag sang alyansa, gintawag sini nga "indi kinahanglanon, mapangbiak, magasto, kag nagati-on panguna sa pagpabilin sa pwesto sang mga yara sa poder."

Sa amo man nga adlaw, naglunsar man sang protesta ang mga alyansa kontra *chacha* sa mga syudad sang Naga, Legazpi, Cebu, Bacolod, Iloilo, kag Davao. Samtang, nagtigayon man sang ululupod nga hublag kag pagtuon sa Isabela, La Union, kag Sorsogon. Sa luwas sang pungsod, naglunsar sang aktibidad ang mga Pilipino sa Los Angeles, New York, kag Boston sa US; sa Melbourne, Sydney, Perth, kag Canberra sa Australia; sa Hongkong; kag sa Canada.

Bag-o kag pagkatapos sang pagdumdom, pihak kag pihak nga mga protesta, pagtilipon kag pagtuon ang ginlunsar sang mga grupo nga nagpasakop sa alyansa.

Magluwas sa No To Chacha Net-

work, natukod man ang malapad nga alyansa kontra *chacha* sa kubay sang pamatan-on kag kababainhan, amo man ang mga alyansa nga lebel sa syudad kag prubinsya.

Sa pihak sang malapad nga pagpamatuk, padayon ang pagmaniobra sang mga tinawo sang rehimen Marcos para isulong ang *chacha*. Asud-asod ang pagtalakay sa House of Representatives sadtong Pebrero 27 ang Resolution of Both Houses 7 (RBH7), ang katapat nga sugyot sa ginhan-ay sa Senado nga RBH6.

Sandig sa magkatimbang nga resolusyon, tatlo ka probisyon lang kuno ang pagabag-u-hon oras nga matukod ang Manubo kag Mataas nga Kapulungan padulong sa isa ka *constituent assembly* nga may hamulag nga bino-tohay. Ang mga pagbag-o ang paera hatagan sang kinamatarung ang mga dumuluong nga bug-os makapanag-iya sang mga pampubliko nga yutilidad (Artikulo XII, Seksyon 11); sektor sang edukasyon (Artikulo IX, Seksyon 4); kag sa *advertising* ukon pasayod (Artikulo XVI, Seksyon 11). **AB**

Halin sang pahina 3

Nagakaperdi sila tungod sa padayon nga pagtaas sang presyo sang krudo, mga kagamitan kag iban pa nga galastuhan. Nagakahangawa man sila nga mawad-an sang palangabuhian tuga sang plano nga 650-ektarya nga reklamasyon sa isla sang Panglao, kag reklamasyon sa Tagbilaran City.

Layo sa tiyan sang masang Bol-anon ang ginapabugal sang lokal nga guberno nga 7.1% nga pagtin-ad sa *gross domestic product* sang prubinsya sadtong 2023 nga naghaling panguna sa turismo. Sa pihak sang kwarta nga ginapasulod sang nagalabot sa isa ka milyon nga turista kada tuig, nagapabilin nga pi-ot kag gutom ang masang anakbalhas sa Bohol.

Samtang, kung indi sa gutom ginapatay ang masang Bol-anon, ginapatay kag ginapaantus sila sang militar kag pulis. Sa nagligad nga mga tuig, wala untat ang pagpanumpo sa masang Bol-anon nga nagabato para sa ila kinamatarung sa duta. Subong may yara sang 10 ka bilanggong pulitikal ang napriso sa Bohol kabahin ang 75-anyos nga si Adolfo Salas Sr, katapo nga tigtukod sang pamprubinsya nga tsapter sang Kilusang Magbubukid ng Pilipinas nga Hugpong sa mga Mag-uumang Bol-anon (HUMABOL-KMP). Nagapanguna nga ahente sang terorismo sang estado sa prubinsya ang 47th IB kag ang gintawag nga Task Group Bohol sang Armed Forces of the Philippines kag Philippine National Police. **AB**

Bulan sang Kababainhan, ginsugata sang mga protesta

MAGKADUNGAN NGA HUBLAG protesta ang ginlunsar sang kababainhan sa idalom sang Gabriela sadtong Marso 1 sa pagsugod sang Bulan sang Kababainhan. Panawagan nila: Palangabuhian, Kinamatarung, Kahilwayan, indi *chacha* sang dumuluong kag pipila!

Sa amo man nga adlaw, nagpadulong ang mga myembro sang Gabriela Youth, upod ang iban pa nga grupo sang pamatan-on, sa Mendiola sa Manila para ipahayag ang ila pagpamatuk sa *chacha* sang rehimen Marcos.

Naghiwat man sang kasubong nga hublag sa sulod sang University of the Philippines-Los Baños nga ginpangunahan sang Gabriela Youth-UPLB. Base sa grupo, ang hublag ang pakig-isa sa gintalana nga Purple Day of Action.

Kadungan sini, naglunsar sang saot-protesta ang kababainhan nga mamumugon sa idalom sang Women Workers United kag Kilusang Mayo Uno para sa sweldo, trabaho, kinamatarung kag pagtapos sa kapintas sa pamugon. Sadtong Marso 5, naglunsar man sang protesta sa Manila ang Gabriela-NCR.

Pagbato sang kababainhan nga mamumugon sa Bataan

Sa sulod sang Freeport Area of Bataan (FAB), ang pinakauna nga *export processing zone* sa Pilipinas, nangisog nga magbato ang kababainhan nga mamumugon sa FCF Manufacturing Corporation, isa ka kumpanya nga eksklusibo nga nagahimo sang mga produkto para sa *global brand* nga Coach kag Kate Spade.

Nagboto sila nga iduso ang welga pagkatapos nagpakatig-a ang kumpanya nga tubtob ₱2 lang ang ihatag sini nga dugang-sweldo subong nga tuig. Ini sa pihak sang pamahog sang maneydsment nga ibalhin sila sang trabaho, ukon indi gani direkta nga pangkakson. Masobra 1,000 ang nag-uyon nga iduso ang welga kag 100 ang wala nag-uyon sa pabrika nga may 3,000 ka mamumugon (regular kag kontraktwal).

Nagabaton lang sang ₱500 ang mga mamumugon sang FCF, nga 44% sa ₱1,142 nga makabuhi nga sweldo sa Central Luzon. Magluwas diri, lapnagon man ang mga paglapas sa kinamatarung sang mamumugon pareho sang *force leave*, iligal nga kaksanay, kag indi makatawo nga kundisyon sa pagtrabaho.

Ang pagduso sang welga ang pagpaslaw sa lantaran nga pamahog kag pagpanumpo sang kumpanya. Bag-o ang botohan, sikreto nga nagsinapol ang maneydsment sang FCF kag utod sini nga kumpanya nga FPF ang mga mamumugon sadtong Pebrero 26 agud pahugon kag ikampanya nga indi pagsuportahan ang "strike vote." Ginpahog sini nga ibalhin ang mga mamumugon nga buhin ang benepisyo ukon kakson nga wala mabaton nga bayad sa serbisyo.

Ang FCF ang kabahin sang Fashion Focus Ltd, isa ka kumpanya nga nakabase sa China. Ang mga human na nga produkto ang nagaganar sang ₱2,000 tubtob ₱20,000 kada isa. Sadtong 2022, nagaganar ang kumpanya sang ₱2.8 bilyon amo nga imposible nga wala ini ikasarang nga maghatag sang pasaka-sweldo, sandig sa mga mamumugon.

"Mahigko" nga panapton

Ang industriya sang *garments* sa Pilipinas, kung sa diin kabahin ang FCF, ang kabahin sang bilyon dolyar nga pangkalibutanon nga industriya nga naga-empleyo sang 60-75 milyon mamumugon. Naglab-ot sa 3/4 sa mga ini ang kababainhan. Dako nga bahin sang pagmanupaktura sini ang yara sa atrasado nga mga pungsod sa Asia. Sa tuig 2023, ginabulubanta nga yara sa \$1.74 trilyon ang kita sini.

Sa isa ka sarbey sang grupo nga Clean Clothes Campaign, 93% sa mga *global brand* ukon mga tatak nga kilala sa bilog nga kalibutan ang wala nagabayad sang makabuhi nga sweldo sa mga mamumugon sang industriya. Sandig sa manalaw-saw sang Oxfam International, wala pa 1% sa presyo sang mga produkto sang mga *global brand* ang mabuhin sa ila kita ipatuman sang mga ini ang makabuhi nga sweldo.

Dugang sa pagpangbarat ang sobra-sobra nga pagpatrabaho (lab-ot sa 16 oras kada adlaw, pito ka adlaw kada semana); indi luwas nga mga kundisyon sa pamugon (nagaginutok, wala bentilasyon, kag sa kaso sang Bangladesh, garuk nga mga edipisyo); kapintas kag pagpang-abuso; malaparan nga paglapas sa kinamatarung sa pag-uyon kag pakig-ayuanay; pwersahan nga pagpatrabaho; pagpatrabaho sa mga bata kag diskriminasyon sa kababainhan.

Sa datus sang International Labor Organization, notoryus ang mga hilimuan sang panapton sa kapintas kag pagpang-ipit base sa kasarian (*gender-based violence and harassment* ukon GBVH). Sa Asia, 22.8% sang mga kababainhan nga nagatrabaho sa industriya ang nagreport nga naka-agi sang minimum nga isa ka sahi sang GBVH sadtong 2021.

Pagtambong ni Marcos sa ASEAN sa Australia, gindugok sang protesta. Sundanay nga protesta ang ginlunsar sang mga migranteng Pilipino kag progresibo nga grupo sa Melbourne, Australia halin Marso 4 tubtob Marso 6, kaangot sang ginlunsar nga ASEAN-Australia Special Summit kag pagtambong diri ni Ferdinand Marcos Jr. Sa pagpamuno sang Bagong Alyansang Makabayan (Bayan)-Australia, ginsubol sang mga protesta ang ASEAN Summit kag ang mga aktibidad ni Marcos.

Hustisya sa Bilar 5 kag mga biktima sang pasistang AFP-PNP.

Nagtililipon ang pamatan-on kag mga progresibo nga organisasyon sang Central Visayas sa University of the Philippines (UP)-Cebu Amphitheater sadtong Marso 3 para hatagan pagsaludo kag pasidungog ang Bilar 5, ang lima ka Pulang hangaway nga ginmasaker sang mga pwersa sang estado sa Bilar, Bohol. Samtang, naglunsar naman sang isa ka *candle lighting protest* ang mga pamatan-on sang UP Cebu sadtong Pebrero 29.

Sadtong Marso 5, nagprotesta ang mga grupo sa tawhanon nga kinamatarung sa Camp Aguinaldo sa Quezon City para kundenaron ang asud-asod nga mga kaso sang pag-abdak, pagpamomba kag hungod nga pagpatay sa mga aktibista, progresibo kag rebolusyonaryo sang AFP-PNP.

Philippine Mining Act, ibasura.

Naglunsar sang protesta ang Katribu, Kalikasan PNE kag iban pa nga demokratiko nga grupo sa atubang sang Department of Environment and Natural Resources sadtong Marso 4 para ipanawagan ang pagbasura sa Philippine Mining Act sang 1995. Sa 29 ka tuig nga pagluntad sang laye, naghatag ini sang wala tupong nga kahalitan sa kinaiyahan kag mga komunidad sang mga tumandok kag mangunguma.

Masaker sa Bohol, mga pagpamomba kag pag-abdak sang AFP-PNP

Dapat pasabton kag pabayaron ang mga kriminal sa inaway nga mga pasis-tang gaway sang Armed Forces of the Philippines (AFP), paramilitar kag Philippine National Police (PNP), amo man ang hepe sini nga si Ferdinand Marcos Jr, sa sampaw-sampaw nga mga kaso sang paglapas sa internasyunal nga makitawhanon nga laye kag mga pagsulundan sa sibilisado nga pakig-away sa nagligad nga mga semana.

Hustisya sa Bilar 5. Hungod nga ginmasaker, kag indi sa engkwentro napatay ang lima ka Pulang hangaway kag kadre sang Partido sa Bilar, Bohol sadtong Pebrero 23. Nadakop sang buhi sila ni Domingo Compoc, Hannah Cesista, Parlito Historia, Marlon Omosura kag Alberto Sancho sa balay nga ila ginatiniran sa Sityo Matin-ao 2, Barangay Campagao. Nag-agum sang tuman nga tortyur ang lima bag-o sila ginpatay. Nakuhaan sang piktyur si Compoc nga uyat sang isa ka suldado, pamatuod nga buhi pa siya sang nadakop. Base sa mga saksi, ginlabo si Compoc sa liog kag tiyan. Si Compoc ang masobra na 60 ang edad kag nagabatyag sang sakit sa rayuma.

Si Cesista kag ang tatlo pa ang ginpakamang sa lunang bag-o ginpangtiro. Si Cesista ang isa ka abugada nga ginpili mag-alagad sa sahing pigos. Sa pihak sang ebidensya kag testimonya sang mga saksi, ginalalis sang AFP kag PNP nga "nagbato" ang lima samtang "ginaserbahan" sang mandamyento de aresto.

Bag-o sini, gin-abdak sang militar ang isa ka residente sa lugar nga si "Berting" kag iya duha ka menor-deedad nga bata, kabahin ang isa ka 4-anyos sa pareho nga barangay. Gina-tampa siya agud nga isugid ang gina-hamtangan sang Bilar 5. Pilit sila nga ginsakay sa puti nga *van*. Ginpapauli sila pagligad sang isa ka adlaw.

Sa Negros Occidental, ginpatay sang 79th IB sadtong Pebrero 21 ang mangunguma nga si Jose Caramihan nga sadto yara sa iya uma sa Sityo Mansulao, Barangay Pinapugasan, Escalante City. Ginpagwa sang militar nga napatay siya sa isa ka "eng-

kwentro."

Sa Misamis Oriental, nadakop, gintortyur kag ginpatay sang 58th IB ang Pulang hangaway sang BHB-North Central Mindanao Region (NCMR) nga si Miguel Serino (Ka Bokir) sadtong Pebrero 10 sa dulunan sang barangay Calawag kag Quezon sa Balingasag. Hurma sa iya bangkay ang naagum nga tuman nga tortyur.

Pag-abdak. Ginpagwa sang pulis kag militar nga "nagsurender" sadtong Pebrero 23 ang gin-abdak nga utod sang lider-mangunguma sa Sorsogon nga si Jose Marie Estiller. Gin-abdak siya sang militar sadtong Pebrero 20 sa Sto. Tomas, Batangas. Ginpasibangdan siya nga "2nd Most Wanted" sa Bicol kag ginpasakaan sang sampaw-sampaw nga mga kaso kriminal.

Samtang, ginbalita sang Anakbayan-Southern Mindanao sa isa ka pahayag sadtong Pebrero 27 ang pag-abdak kag pagdesaparesido sang militar kag pulis kay Nelson Bautista Jr, aktibista nga manunulat nga may malaba nga rekord sang pag-alagad sa mga komunidad sang Davao, kag pag-aresto sa upod niya sadto nga si Ademar Anciero Etol sadtong Enero 25 sa ginadayunan nila nga balay sa Barangay Balingasan, Siay, Zamboanga Sibugay. Si Etol ang ginpasakaan sang mga kasong kriminal kag nahunong sa Siay Municipal Police Station. Samtang, wala gin-aku sang pulis ukon militar nga uyat sini si Bautista. Nagapabilin siya nga nadula tubtob subong.

Pagpamomba. Asud-asod ang kaso sang mga aerial bombing kag pagpanganyon sang AFP sa Quezon,

Negros Occidental, Iloilo kag Bukidnon sa nagligad nga mga semana. Sobra nga kahadlok kag troma ang gintuga sang mga ini sa mga sibilyan nga komunidad. Lubha nga apektado man sini ang palangabuhian sang mga residente. Lapas man sa prinsipyo sang "proportionality" ang paggamit sang AFP sang tuman kabaskog nga bomba batuk sa mga gerilya nga kampo sang hangaway sang banwa.

Sa Negros Occidental, asud-asod ang patarasak nga pagpaniro, pagpang-istraping kag pagpamomba nga ginlunsar sang militar sa dulunan sang Escalante City kag Toboso sadtong Pebrero 21-22. Napwersa nga magbakwit ang may 1,000 ka residente tungod diri. Ginsuspende ang mga klase sa siyam ka barangay sa Toboso kag Escalante City.

Sa Iloilo, naghulog sang 500-libra nga mga bomba halin sa kahawaan ang AFP sa mga barangay sang Torocadan, Dongoc kag Langca sa banwa sang San Joaquin sadtong Pebrero 28. Ginsundan ini sang istraping kag pagpanganyon. Namartir sa nasambit nga pagpamomba ang tatlo ka Pulang hangaway.

Sa Bukidnon, 13 ka sulit nga ginkanyon sang AFP sang wala klaro nga direksyon ang bulubungyod nga lugar sa dulunan sang mga banwa sang San Fernando, Quezon kag Valencia City sadtong Pebrero 23. Bag-o sini, 13 ka sulit man nga ginkanyon sang AFP ang pareho nga lugar sadtong Pebrero 21. Kasugpon ang pagpanganyon sa operasyon kombat nga may kadungnan nga mga pagpamomba halin pa Disyembre 2023.

Samtang, ginbomba kag ginkanyon naman sang 1st IB ang mga barangay sa dulunan sang Tagkawayan, Quezon kag Del Gallego, Camarines Sur sadtong kaagahon sang Marso 4. Nag-igo lapit sa mga komunidad ang mga bomba kag dali na lang maigo ang tatlo ka nagapangopras. AB

6.3%

lang sang kababainhan nga Pilipino, edad 15-49, ang may solo ukon may kapartida nga ginapanag-iyahan nga duta

58

ang napatay sa peke nga gyera kontra druga sang rehimen Marcos

halin Enero 1 tubtob Pebrero 29

29.5%

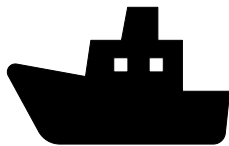
lang sa ila ang may solo ukon kapartida nga kaugalingon nga balay.

Ginkuhaan: *Philippine Statistics Authority*

112

Palestino nga nagahulat sang ayuda nga harina halin sa UN ang napatay sang ginpaulanan sang bala sang mga pwersang Israeli sa Northern Gaza sadtong Marso 1.

₱41.2B

ang kantidad sang palangabuhian kag kinaiyahan nga nahalitan sang *oil spill* ukon pagka-usik sang lana sang MT Princess Empress sa Naujan, Oriental Mindoro sadtong Pebrero 28, 2023.

Ginkontrata sang isa ka subsidyaryo sang San Miguel Corporation ang barko para magdul-ong sang lana sa Petron.

Ginkuhaan: *Center for Energy, Ecology, and Development*

₱38/ADLAW

lang ang dugang-sweldo para sa mga mamumugon nga ginhatag sa Region XI (Davao).

Ginpasakaan sini ang minimum nga sweldo sa ₱443/adlaw lang, amo nga ₱1,163/adlaw na ang makabuhi nga sweldo sa rehiyon sadtong Enero.

Naglapaw na sa 30,000 ang Palestino nga ginpatay sa henosidyo sang Israel halin Oktobre 7, 2023.

10.6%

lang sang kabilugan nga gasto sa produksyon sang mga negosyo sa Pilipinas ang nagakadto sa sweldo.

Buot hambalon, gamay lang ang epekto sang dugang nga sweldo nga indi kinahanglan magpasaka sang presyo ukon magkakas sang mga mamumugon.

104%

ang pagsumpit sang neto nga kita sang 1,000 ka pinakadalagko nga kumpanya sa Pilipinas sa tunga sang 2020 kag 2021.

Conwep, tigpangapin sang mga dumuluong nga kapitalista

Sa pagtalakay sa Kongreso sadtong Pebrero 29, ginpamahog sang Confederation of Wearable Exporters of the Philippines (Conwep) ang malaparan nga kaksanay sa industriya sang panapton kung ipatuman ang bisan gamay nga dugang sweldo sa mga mamumugon diri. Sa sulat sini sa rehimen Marcos, nagpaandam ini nga mawad-an sang trabaho ang tubtob sa 120,000 ukon 70%-80% sa sakop sini nga 160,000 ka mamumugon kung ipasa sa Senado kag Kongreso ang anuman nga pagtaas. Dugang sila sa 21,912 ka mamumugon nga natalana na nga kakson subong nga tuig tungod sa "mas hinay nga internasyunal nga demand."

Ang Conwep ang asosasyon sang dalagko nga kapitalista nga naga-espesyalisa sa pagmanupaktura sang mga panapton para sa pinakadalagko nga "global brand" (mga kilala nga tatak sa bilog nga kalibutan). Kabahin sa mga ini ang Ralph Lauren, Coach, Michael Kors, Adidas, Dillard's, Marks & Spencer kag Ann Taylor. Gina-export sini ang mga hinimo nga panapton nagapanguna sa US, sunod sa mga pungsod sa European Union, United Kingdom kag Japan. Dominado ang asosasyon sang mga dumuluong na kumpanya, kung sa diin ang pinakagamay ang 1,000 ka mamumugon. Duha sa pinakadalagko nga kumpanya diri ang nagapadalagan sang 6-7 ka pabrika kag naga-employo sang 22,000-24,000 ka mamumugon. Ang mga kumpanya nga ini ang may operasyon man sa iban nga bahin sang Asia (Cambodia, Thailand kag Vietnam). Bag-o magpandemya, nag-employo ini sang tubtob 220,000 mamumugon.

Mayorya sa mga mamumugon sa industriya ang kababainhan, relatibo yara sa pamatan-on nga edad, kag kontraktwal. Sa pangkabilogan, mas manubo sang 17%-25% ang ginapasweldo sa ila kumpara sa kalakin-an.

Nagagamay nga industriya, nagabaskog nga pagpanghimulos

Halin dekada 1990, nagagamay na ang nangin bahin sang industriya sang panapton sa Pilipinas sa internasyunal nga baligyaanay sang mga

soluksukon. Sadtong 2020, may yara lang 200 ka pabrika nga naga-manupaktura sang panapton sa pungsod, 240 ka trader kag masobra 1,000 ka subkontraktor. Naga-employo ini sang masobra 490,000 ka mamumugon sa nagkalain-lain nga kapasidad, kag mayorya ukon 69.4% sa mga ini ang kababainhan.

Sadtong 2020, gingamit sang Conwep ang pandemyang Covid-19 para ipatuman ang malaparan nga kaksanay, pagbuhin sang sweldo kag ilabi pa nga pleksibilidad sa pamugon. Ginbutang sini sa "floating status" ang linibo ka mamumugon samtang direkta nga ginsisante ang iban pa. Pinakamalala ang kaksanay sa mga pabrika sa idalom sang kumpanya nga Taiwanese nga Sports City International, ang pinakadako nga employer sa Mactan Export Processing Zone. Sa mga tuig 2020-2023, indi magnubo sa 12,000 ka mamumugon ang nawad-an sang trabaho sang ginbalhin sini ang operasyon sang kumpanya sa mga pabrika sini sa Vietnam. Ginpagwa sang Conwep nga "pagluwas sa trabaho" ang mga kaksanay. Sa aktwal, gintigayon ang mga retrenchment para ipabilin ang lebel sang ginansya sang kumpanya sa kahalitan sang mga mamumugon Pilipino.

Pareho sang iban pa nga kumpanya nga yara sa sulod sang mga engklabo, ginaangkon ang mga du-

muluong nga mga kapitalista sang Conwep sang wala tupong nga mga pribiliheyo kag insentiba. Kabahin sa mga ini ang mga tax holiday, "duty-free" ukon wala buhis nga pagsulod sang kinahanglanon nga materyal, paggamit sang abante nga mga imprastraktura nga gintukod gamit ang pampubliko nga pondo, "pleksible" nga pamugon, kag mga subsidyo para sa mga yutilidad (tubig kag kuryente) kag arkila. Ginaangkon man nila ang dugang nga pagbuhin sang balayran nga buhis sa idalom sang laye sang CREATE. Indi hayagan, pero sa aktwal ginapatuman sa mga engklabo ang patakaran nga "no union, no strike."

Gintugutan ang mga dumuluong nga ini nga ipagwa sa pungsod ang bilog nila nga kita nga wala salabton sa Pilipinas. Pareho sang natabo na, arbitraryo nga ginasira ang mga pabrika sini sa Pilipinas nga wala sang lagas ang mga mamumugon.

Sadtong 2023, naglista ang Conwep sang masobra \$1 bilyon nga kantidad sang eksport. Para sa 2024, ginabulubanta sang Foreign Buyers Association of the Philippines nga magatin-ad gamay sang 2% ukon padulong \$1.33 bilyon tungod sa pagsulod sang mga bag-o nga order.

AB

Pagpursige sa atubang sang pagpugong sa kinamatarung nga mag-union sa Cebu

Hungod nga ginapunggan sang dalagko kag dumuluong nga kapitalista ang kinamatarung sang mga mamumugon sa pag-union kag pag-ayuanay para ipabilin nga barato kag linong ang kusog-pangabudlay sa Pilipinas. Kabalis-karan ini sa ginapangwakal sang mga upisyal sang reaksyunaryong estado, sa ginahambal sang kaugalingon nga laye kag sa mga internasyunal nga kasugtanan nga pakita-tawo nga ginpirmahan sini. Budlay ang pagtukod pa lang sang union kag pagdingot nga kilalalon ang mga ini isip eksklusibo nga tiglawas sang mga mamumugon sa pag-ayu.

Ini ang inagihan nila Bokya kag Bayong, pareho nga 39 anyos kag mga kontraktwal bisan 13-14 ka tuig na nga nagatrabaho sa isa ka pabrika sa Cebu.

Hinanali nga mga kabangdanan ang nagkumbinse sa ila nga magpatapo sa union. "Ginpalapitan ko nga may pagatukuron nga union para sa kasigurohan sa trabaho nga para indi lang basta-basta nga makakas," base kay Bokya. "Sa amo nga panahon, mainit ang hugon-hugon tubtob sa amo nga tuig na lang ang (*labor*) agency namon. Ini ang isyu nga una nakatipon sa amon," saysay naman ni Bayong.

Tuig 2018 pa ginsuguran nga itukod ang union sa ila nga pabrika, pero tubtob subong wala pa ginkilala sang kapitalista isip Sole and Exclusive Bargaining Agent (SEBA) ukon bugtong nga tiglawas sang mga mamumugon sa pag-ayuanay. Para punggan ang pagtukod sang union, ginbutang sang maneydsment ang mga nagpatapo sa "floating status" ukon pagkakas sa regular nga rotasyon sa trabaho. Apat ka beses nga nagsisante ang kapitalista para sipanon ang mga naorganisa na.

Nagbato ang mga mamumugon. Naglunsar sila sang ululupod nga mga hublag kag ginduso nga buksan ang pabrika sa inspeksyon sang Department of Labor ang Employment para mapamatud-an nga nagapatuman sang iskema nga *labor-only contracting* (LOC) ang kapitalista. Ginduso man nila nga ibalik sa regular nga rotasyon ang mga mamumugon nga ginbutang sa *floating status*.

"Nag-*armband* protest kami,

nagpadala sang surat para makigdayalogo pero wala sang sabat," saysay ni Bokya.

Sa baylo, ginpahugot sang kapitalista, kasabwat ang estado, ang pagpang-ipit sa mga mamumugon. Ginpasulod sini ang NTF-Elcac sa pabrika para maglunsar sang porum kung sa diin atubangay nga gin-*red-tag* ang union. Ginpaandaman ang mga lider sang union kag ginpahog nga dalahigon ang ila mga pamilya. Ginpapungko pa sa mga sinapol sang maneydsment ang mga ahente sang pasista nga ahensya.

Kabalaka sa kubay sang mga mamumugon ang gintuga sang pagpanginbabaw sang NTF-Elcac sa pabrika. "Para panginbabawan ang hangkat nga ini, kami nga mga aktibo sa union ang nagpangbalay-balay sa mga katapo nga mamumugon, gintipon sila kag gintinguhaan nga mabalik ang kapagsik sang (mga sinapol) kag pagtuon namon."

Ginpadayon nila ang away para

kilalalon ang union isip SEBA kag ginduso ang hinanali nga mga demanda sang mga mamumugon pareho sang dugang sweldo. Nagpasaka sila sang mga petisyon sa ahensya sang pamugon para kilalalon ang mga kontraktwal bilang regular. Sa gwa sang pabrika, nagbulig sila sa mga mamumugon nga nawad-an sang regular nga kita kag sa mga panahon sang kapi-ot.

"May yara sang pagbinuligay sa panahon sang lapnagon nga pagbutang sa amon sa "floating status," kag sadtong pag-igo sang bagyong Odette," panaysayon ni Bokya.

"Sadtong *pandemic*, may yara man sang pagbinuligay para maduso ang paghatag sang ayuda sang mga ahensya sang gubyrerno," base naman kay Bayong.

Sa proseso sang pagtukod sang union, namuklat sila ni Bokya kag Bayong sa mga hambalanon nga mas malapad nga katilingban, ilabi na sa lapnagon nga paglapas sang estado sa mga tawhanon nga kinamatarung. "Naga-upod na kami sa mga protesta bahin sa mga pagpamatay kag harasment sang gubyrerno, sa mga rali batuk sa paglapak sa aton nga mga kinamatarung," base kay Bokya. Nag-upod man siya sa mga *relief drive* para sa mga na-igo sang kalamidad ukon nasunogan nga mga komunidad sang mga mamumugon.

Sa personal nga kabuhi, nakatuon sila sang disiplina, kaisog kag militansya. "Nabag-o ang kabuhi ko tungod madamo ako sang natun-an kung ano gid ang matuod nga union, paano matuod nga batuan kag indi magpakatuta sa kapitalista," base kay Bokya. "Mas nahibal-an ko ang mga prinsipyo, kag wala na nahadlok sa maneydsment," base naman kay Bayong.

"Paglimita sa pag-inom," paapas ni Bokya. "Indi na masyado mahuya maghambal kag makig-estorya para magpaintindi sa iban bahin sa aton mga kinamatarung." AB

Halit sang *offshore* kag *black sand mining*, gina-antus sang pumuluyo sa Cagayan

Sa sugod pa lang sang dumuluong nga operasyon *offshore mining* (pagmina sa kadagatan) sa mga baybayon sang Cagayan sadtong 2021, dako na ang halit nga gintuga sini sa palangabuhian sang mga mangingisda sa Cagayan Valley.

Gintawag nga pinaka-una kag pinakadako sa pungsod, ang *offshore mining* sa Cagayan ang nagsakop sa 56,013 ektarya sang baybay kag kadagatan sa 10 ka banwa sa rehiyon (Sanchez Mira, Claveria, Pamplona, Abulug, Ballesteros, Aparri, Buguey, Sta. Teresita, Gonzaga kag Sta. Ana). Nagahakot diri sang balas nga ginakuhaan sang mineral nga *magnetite*, nga isa ka gatos porsyento nga ginaksport sa China. Yabi nga sangkap ang *magnetite* sa paghimo sang sal-salon.

Uyat ang operasyon sang kumpanya nga Chinese nga Apollo Global Capital Inc. Sa idalom sang rehimen Duterte, ginhatagan ini sang lisensya sang Mining and Geosciences Bureau nga magmina sa sulod sang 25 ka tuig. Ginhatag ang permit sa AGCI sa pihak sang malaparan kag hugot nga pagpamatok sang lokal nga mga upisyal, mga grupo nga maki-kinaiyahan kag mga residente sa proyekto. Indi sini ginpinsar ang lapnagon kag indi na mabalik nga halit sang pagmina nga *offshore* sa ekosistema indi lang sa pagasakupon sang operasyon, kundi sa mas malapad pa nga kadagatan.

Kabahin sa maguba sini ang 50 ektarya nga bahura kag lasang sang mga *seagrass* sang mga protektado nga isla kag kadagatan, pareho sang Palaui Island Protected Landscape and Seascape kag Babuyan Marine Corridor. Ang mga lugar nga ini ang puluy-an sang mga dugong, balyena kag madamo pa nga sapat nga nagakahangawa na nga madula.

Ginapilit sang kumpanya nga wala sang mahalitan sa kinaiyahan sa ila mga operasyon, bisan pa imposible ini sandig man sa mga pagpanalawsaw kag pagtuon. Distorbo sa kadagatan kag tanan nga kabuhi mari-

no ang pagbuho (*drilling*) pa lang sini sa *seabed* para suyupon ang *magnetite sand* sa idalom. Dako nga sablag man ang paghaboy sini pabalik sa dagat sang mga bato kag balas matapos ihamulag ang mineral. Peligro man ang dala sang mga barko sini sa mga komunidad sa baybay sang Gonzaga. Sadtong 2023, nabugto ang mga angkla sang barko nga pang-*dredging* tuga sang baskog nga hangin sang Bagyong Egay. Nagtabog kag sangyad sa baybay ang isa sa mga pangsuporta sini nga *tugboat*.

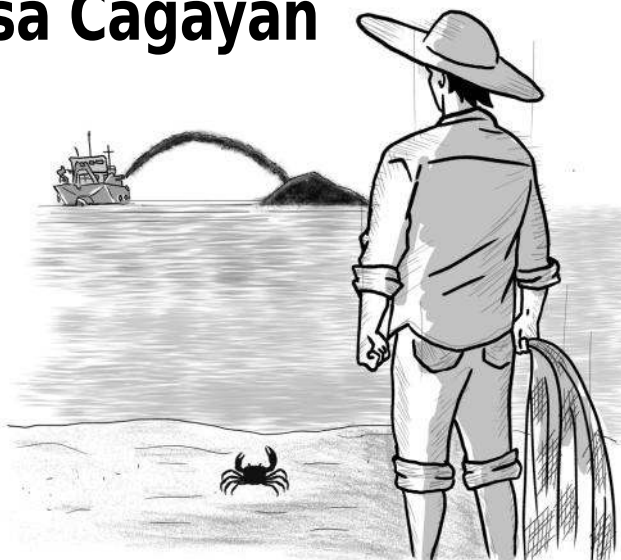
Sang magsugod ang operasyon, ginbawalan na ang mga mangingisda sang Gonzaga nga magpalawod sa sakop sang mina. Tungod sa mga ginbilin nga epekto sang nauna na nga mga operasyon sang *black sand mining* nga gintigayon sa baybay sang banwa, napilitan sila nga magpalayo tungod wala na sang makuha sa malapit nga baybay.

Tungod diri, apektado ang bugos nga seguridad sa pagkaon sang rehiyon. Ginsakop sang pagmina ang *municipal waters* (15 kilometro sang kadagatan halin sa baybay) nga ginakuhaan sang 60.2% sang suplay nga isda sang Cagayan Valley.

Pagmina sa tabon sang *dredging*

Dugang nga palas-anon sang mga Cagayanon ang nangin epekto sang *black sand mining* sang Riverfront Construction Inc. sa Cagayan River nga ginapatigayon sa tabon sang "*dredging*" sa idalom sng Cagayan River Restoration Program.

Sa banwa sang Aparri, nagsangyad ang palangabuhian sang 11,000 ka mangingisda tuga sang wala untat nga operasyon sang mga barko pang-*dredging* kag dalagko nga barko nga

nagadala sang bato kag balas padulong sa China. Hambal nila, ang mga aktibidad sang mga barko nga ini ang nagatuga sang gahud kag tuman nga kasanag, kag nagahaboy sang mga kemikal nga nagadisturbo sa ekosistema nga rason sang paghagmak sang isip sang mga isda kag gagmay nga hipon nga nagapanguna nga ginakuhaan sang ila nga palangabuhian. Nagakutkot ang kumpanya sa mga lugar kung sa diin sila nagapangisda, layo sa nakatalana nga erya para sa *dredging*.

Lubos nga nahagmak ang kita sang mga mangingisda halin sang nagsugod ang proyekto nga "*dredging*." Halin sa 200 ka *container* nga panguha nga gagmay nga hipon sa lima ka adlaw nga pagpalawod, swerte na kung makapuno ang mga mangingisda sang 50 ka *container*. Amo man, ang anay 200 kilo nga makuha nga isda sang isa ka bangka sa isa ka bilog gab-e nga pagpalawod ang nangin tatlo ka kilo na lang. Sadtong 2021, naghagmak ang ila nga kita padulong ₱300 tubtob ₱1,000 pesos para sa tatlo ka adlaw nga pagpalawod, layo sang una nga kita nga ₱3,000 tubtob ₱7,000.

Apektado mangin ang palangabuhian sang mga manogpaninda. Bag-o magsugod ang proyekto, nagalab-ot pa sa ₱8,000 ang kita sang mga nagabulad kag nagabaligya sang hipon kag iban pa nga kuha nga isda. Halin 2021, wala na ₱700 ang ila kita sa 5-ka adlaw nga pagtinda.

AB